

АНОТАЦІЯ

Левенець О. М. Розвиток освіти і науки у Волинській області в 1964–1985 роках. Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2022 р.

Дисертація є результатом комплексного науково-історичного дослідження розвитку освіти і науки у Волинській області в 1964–1985 рр. Після розпаду Радянського Союзу та проголошення незалежності України (1991 р.) Українська держава успадкувала від СРСР радянську систему освіти і науки, яка мала свої індивідуальні риси та особливості. Деякі з них, зокрема ідейно-політичні, були відкинуті уже в перші роки незалежності. Згодом, в контексті державного реформування системи освіти і науки, яке проводило Міністерство освіти і науки України, розпочалися трансформаційні процеси в цих галузях, які передбачали запровадження окремих елементів західноєвропейських та американських освітньо-наукових моделей і поєднання їх з вітчизняною (фактично радянською) системою освіти і науки. Особливо поштовхалося реформування української освіти і науки з 2014 р. (після Революції Гідності), яке триває й зараз. Сучасне реформування освіти й науки в Україні вимагає проведення ретельного аналізу функціонування цієї галузі в минулому, врахування досвіду 60–80-х років ХХ ст., виокремлення позитивних та негативних рис радянської освітньої та наукової систем задля ефективного реформування й становлення якісної освіти і науки в Україні в майбутньому, що й зумовлює актуальність цієї тематики.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (поділяються на дванадцять параграфів), списку використаних джерел, висновків і додатків. Перший розділ *«Історіографія, джерельна база та методологія дослідження»* стосується науково-методологічних аспектів дисертаційного дослідження. В ньому подана детальна характеристика історіографії зазначеної наукової тематики, виокремлені основні напрямки історіографії, наукові концепції та

висновки попередніх науково-історичних та частково науково-педагогічних досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Дисертант методологічно розподіляє існуючу історіографію із задекларованої наукової тематики на чотири складові компоненти: радянську історіографію, сучасну вітчизняну (з 1991 р. до сьогодні), українську діаспорну історіографію та зарубіжну історіографію. Слід відзначити, що перші публікації, які частково відображали вузькі аспекти із контексту зазначеної теми, з'явилися ще в радянський час. Проте вони були надто ідеологізованими і написаними в дусі тогочасної радянської (марксистсько-ленінської) методології, а отже, трактування подій минулого було віддаленим від історичної дійсності та об'єктивності. В сучасній українській історіографії нараховується немало робіт, які стосуються історії освіти, але більшість з них охоплюють загальноукраїнський масштаб, тим самим частково нівелюються регіональні особливості та специфіка освіти і науки у той час. Історія науки в сучасній українській історіографії є молодую науковою тематикою, що й робить тему актуальною і перспективною. Досліджувана тематика слабо висвітлена у зарубіжній історіографії, передовсім це зумовлено методологічною проблемою – локальною обмеженістю дослідження.

У розділі *«Загальна середня (шкільна) освіта»* автор аналізує розвиток шкільної освіти, характеризує методичні та інші педагогічні аспекти, кадрове і матеріально-технічне забезпечення, а також соціальне становище тогочасного волинського вчительства. Дисертант значну увагу приділив характеристиці змісту тогочасної шкільної освіти і механізму її реалізації в освітньому процесі у 1960-х – 1980-х роках. Досліджено структуру та функціонування системи радянського шкільного виховання, яке було складовим елементом державного ідейно-політичного механізму в СРСР.

Розділ *«Вища і середня спеціальна освіта»* містить три параграфи. Один із них відображає розвиток вищої і неповної вищої освіти у Волинській області, різноманітні зміни в цій ланці освіти, педагогічні аспекти, кадрове й матеріально-технічне забезпечення закладів тощо. Наступний параграф стосується середньої спеціальної освіти. Автор виокремлює у досліджуваній

час на теренах Волинської області шість фахово-професійних профілів (напрямків) середньої спеціальної освіти: медичну, педагогічну, торговельно-економічну, культурно-мистецьку, аграрну і технічну. Останній параграф цього розділу висвітлює розвиток професійно-технічної освіти як однієї з ланок фахової освіти. В ньому представлена мережа закладів, описано ключові фактори, які в різний час впливали на її реорганізацію і зміни мережі закладів.

Дослідження минулого освіти Волинської області в радянський час зумовило висвітлення окремих суспільно-політичних явищ і процесів, які нерозривно пов'язані з тогочасною освітою і наукою. Так, на початку 1960-х років в контексті хрущовської «відлиги» в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки сформувався дисидентський осередок. До його складу входили викладачі та студенти, які мали національні (проукраїнські) погляди й позиції, які суперечили офіційній державній ідеології. У зв'язку зі зміною партійно-державного керівництва в СРСР, з середини 60-х років ХХ ст. розпочалася (ініційована новим керівництвом) «зачистка» дисидентських осередків. Це, певним чином, увиразнилося в освітній сфері області впродовж середини 1960-х – першої третини 1970-х років, що й продемонстровано в роботі.

У четвертому розділі – *«Наукові дослідження»* на основі архівних документів, значна частина яких вперше залучена до наукового обігу, й критичного осмислення опублікованих матеріалів та історичних джерел, а також вітчизняної і зарубіжної історіографії з цієї теми продемонстровано розвиток суспільно-гуманітарних, фізико-математичних та природничих наук в області у досліджуваний час. Окреслені основні центри й вузькоспеціалізовані осередки тогочасної регіональної науки. В роботі перераховано найвідоміших тодішніх волинських вчених та їх наукові здобутки. Окрім того, в цьому розділі дисертант наводить немало прикладів та прецедентів взаємозв'язку між радянською наукою і військовими галузями. З тексту дисертації зрозуміло, що окремі напрямки науки в СРСР використовувалися тогочасною владою з військовою та ідеологічною метою. Такі особливості радянської науки, у певній мірі, й слугували фактором її розвитку.

Наступними структурними компонентами є «Висновки» та «Список використаних джерел». У «Висновках» сформульовано загальні підсумки проведеного дослідження та викладено основні положення дисертаційної роботи. До «Списку використаних джерел» увійшли різні типи історичних джерел, які використовувалися під час проведення дослідження, а також наукові напрацювання попередніх науково-історичних досліджень радянських, українських та зарубіжних науковців.

Останнім структурним компонентом кваліфікаційної роботи є «Додатки». В ньому містяться різноманітні фото, які стосуються досліджуваної теми, фото відповідних автентичних документів, портрети видатних тогочасних осіб (освітян і науковців), складені автором статистичні та інформаційні таблиці тощо.

Ключові слова: освіта, наука, навчання, виховання, педагогічна діяльність, науковець, наукове дослідження, Волинська область.